

VAKSINIMI KUNDËR COVID-19 NË KOSOVË: NGA NJË FILLIM I VONË NË STORIE SUKSESI

Fetije Fetaj

Specialiste Epidemiologe
Institutit Kombëtar i
Shëndetit Publik
Kryesuese e Komitetit për
Imunizim kundër COVID-19

Që kur 91 vjeçarja Margaret Keenan nga Coventri i Mbretërisë së Bashkuar më 8 dhjetor 2020 u bë personi i parë në botë që mori vaksinën e parë jashtë provave klinike (Pfizer/BionTech) kundër coronavirusit, 56.9 për qind e popullatës botërore kanë marrë së paku një dozë të vaksinës kundër COVID-19.

8.7 bilionë doza të administruara deri tash në nivel global, nuk i kanë zbutur dallimet e thella në qasjen në vakcina midis shteteve të pasura dhe të varfra, sepse të dhënat tregojnë që, përdërisa shtete si Emiratet e Bashkuara Arabe kanë arritur të vaksinonjë 99 për qind të popullatës dhe shtetet e Evropës (pa Ballkanin) kanë një përqindje prej 75-82 për qind të vaksinimit, në shtetet me të ardhura të ulëta, shkalla e vaksinimit nuk shkon më lart se 7.6%.

Përtej "garës" fillestare midis shteteve për të nisur sa më parë me vaksinimin dhe momenteve inspiruese nga të vaksinuarit e parë për milionë njerëz të tjerë në botë, vaksinimi kundër COVID-19, një vit pas dhënies së dozave të para, është dëshmuar të jetë sfidues dhe shumë kompleks për t'u menaxhuar. Një proces që kërkon koordinim të mirë midis niveleve politike dhe atyre profesionale e teknike, mobilizim, angazhim dhe menaxhim të resurseve të mëdha mjekësore dhe jo-mjekësore, përdorim masiv të teknologjisë informative, transparencë, monitorim të procesit, komunikim të vazhdueshëm me qytetarin si përfitues nga vaksinimi, menaxhim të keq informimeve, besim të ndërsjellë dhe mbi të gjitha durim për të arritur e prekur rezultatet. I ngjan një maratone sportive, me shumë pjesëmarrës dhe në të cilën garën nuk e fiton ai që nisët i pari, por ai që punon gjatë tërë kohës dhe tregohet i durueshëm.

Vaksinimi kundër COVID-19 në Kosovë, është një shembull i kombinimit të këtyre karakteristikave.

Një fillim i vështirë dhe me mungesë të vaksinave

Ndërsa në dhjetorin e vitit të kaluar disa vende kishin filluar të administronin dozat e para, Kosova ishte në proces të hartimit të Planit Shtetëror të Vaksinimit kundër COVID-19, i cili, duhet t'i përgjigjej zotimit të mekanizmit COVAX, që kishte premtuar se do të ndihmojë shtetet me të ardhura të mesme dhe të varfra për të siguruar vakcina falas për 20% të popullatës. Në këtë mes, edhe për Kosovën.

Zotimi i COVAX-it (Covid-19 Vaccines Global Access-një iniciativë mbarë-botërore që synon qasje të barabartë në vaksinat COVID-19 e drejtuar nga aleanca e vaksinave GAVI, Koalicioni për Inovacionet e Përgatitjes Epidemike dhe Organizata Botërore e Shëndetësisë), në Kosovë do të fillojë të jetësohet më 29 mars 2021 me dhënien e dozave të para të vaksinës Astra Zeneca në qendrën e vaksinimit në sallën "1 Tetori" në Prishtinë, pjesë e kontigjentit të parë prej 24.000 dozave të COVAX,

Një fillim i vonë për shkak të pamundësisë së nënshkrimit të ndonjë kontrate për vakcina me ndonjërin nga prodhuesit e njohur si Pfizer/BionTech,

Astra Zeneca, Johnson & Johnson, Moderna apo Covaxin. Derisa Sputniku rus dhe Sinovac-u dhe Sinopharmi i Kinës, as që ishin marrë në konsideratë ndërkaq, për shkak të përcaktimit politik të Kosovës, që të mos përdor vakcina të prodhuesve nga Rusia dhe Kina.

Megjithatë, një vit pas fillimit me të kampanjës më të madhe të vaksinimit që ndonjëherë ka parë bota, Kosova ka lënë prapa shumë vende të rajonit me shkallën e vaksinimit, përfshirë Serbinë dhe Shqipërinë, që kishin nisur vaksinimin disa muaj para Kosovës, përkatësisht më 24 dhjetor 2020 dhe 11 janar 2021.

Një storie suksesi, për një shtet të vogël, duke pasur parasysh rrethanat që kanë determinuar këtë proces. Gjithmonë, duke e krahasuar me vendet e Ballkanit dhe jo me shtetet anëtare të Bashkimit Evropian, ku shkalla e vaksinimit është më e lartë marrë parasysh edhe fillimin më të hershëm të vaksinimit në këto shtete dhe potencialin e tyre politik, ekonomik e financiar.

Vaksinimi në masë

Vaksinimi kundër COVID-19 në Kosovë, ka filluar bazuar në Planin Shtetëror të vaksinimit kundër COVID-19, i hartuar nga Komiteti për imunizim kundër COVID-19 në kuadër të Ministrisë së Shëndetësisë. Ky plan parashihte vaksinimin e 1.2 milionë banorëve të Kosovës në tre faza.

- Faza e parë –vaksinimi i 3% të popullatës (54.000 qytetarë) me prioritet: punëtorët shëndetësor; banorët në shtëpitë e pleqve dhe tërë punonjësit socialë; grup-mosha mbi 80 vjeç; si dhe personat me sëmundje kronike (persona në dializë, personat me diabet, sëmundje kardiovaskulare).
- Faza e dytë – vaksinimi i 17% të popullatës (306.000 qytetarë) me: grup-moshën 65-79 vjeçe; personat e tjerë me sëmundje kronike; mësimdhënësit dhe forcat e sigurisë të përfshira në menaxhimin e COVID-19.
- Faza e tretë –vaksinimi afërsisht i 50% të popullsisë së përgjithshme, përkatësisht vaksinimi i 900.000 banorëve të tjerë me përfshirje grup-mosha: 40-64 vjeçe; popullsia e mbetur me kushte te theksuara shëndetësore, punëtorët e sektorit publik dhe popullsia e mbetur.

Një ndryshim esencial sa i përket vaksinimit kundër COVID-19 në Kosovë do të ndodh me datë 28 maj, kur MSh nënshkroi kontratën e parë për blerje të vaksinave me kompaninë "Pfizer", përmes së cilës Kosova për vitin 2021 siguron 1.213.290 doza të vaksinës kundër COVID-19. Kjo kontratë i ndryshon gjërat në terren, sepse i mundëson MSh të përditësojë Planin Shtetëror të Vaksinimit, përkatësisht të miratojë e zbatoj Planin e Veprimit për vaksinimin e qytetarëve në masë me vaksinën kundër COVID-19, duke filluar nga 15 qershori. Objektivi primar ishte administrimi i 300.000-500.000 dozave të vaksinës brenda disa muajve

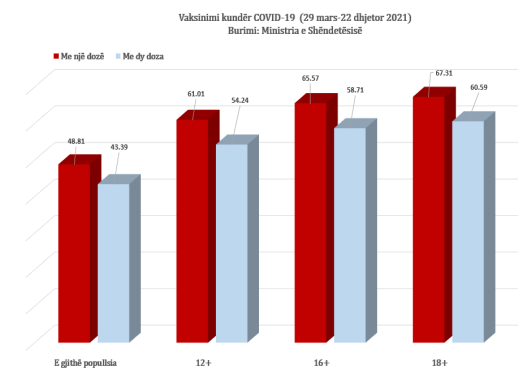

Faik Hoti

Specialist i Shëndetësisë
Publike
Ministria e Shëndetësisë
Anëtar i Komitetit për
imunizim kundër COVID-19

vijues deri në arritjen e objektivit për vaksinimin e 60% të popullsisë.

Kalimi nga vaksinimi me nga 2.000-4.000 doza të administruara brenda një dite në vaksinim masiv kërkonte një ndryshim radikal të qasjes në këtë proces dhe një fuqizim ekstrem dhe të domosdoshëm të kapaciteteve. Vaksinimi kundër COVID-19 në Kosovë ka nisur me 89 ekipe (89 mjekë dhe 178 infermierë), kryesisht ekipe të Kujdesit Parësor Shëndetësor që më parë kanë kryer vaksinimin e rregullt të fëmijëve në kuadër të Programit të Zgjeruar të Imunizimit, ndërsa me aprovimin e Planit të Veprimit për vaksinimin e qytetarëve në masë me vaksinën kundër COVID-19, Ministria e Shëndetësisë, ka rritur kapacitetet njerëzore duke krijuar gjithsej 311 ekipe të vaksinimit, përmes angazhimit edhe të rreth 200 specialistëve në këtë proces si dhe rekrutimin edhe të 422 infermierëve e mjekëve të tjerë.

Më 15 qershor kur ka nisur Plani i vaksinimit në masë, Kosova ka pasur të administruara 102.598 doza të para dhe 11.019 doza të dyta. Dozat e dytë për herë të parë ndërkaq kanë nisur të administrohen më 4 qershor. Deri në gjysmën e vitit do të thotë asnjë qytetar në Kosovë nuk i kishte marrë dy doza të vaksinës kundër COVID-19 në vendin tonë.

Kontigjenti i parë i vaksinave të Pfizer/BionTech, sipas kontratës ka arritur në fund të qershorit dhe bashkë me disa donacione nga SHBA, Norvegjia e Kroacia dhe kontributin e shteteve të tjera në kuadër të COVAX, ishte siguruar stoku i qëndrueshëm i vaksinave për të jetësuar Planin e vaksinimit në masë.

Ky proces do të zhvillohet me ritëm të lartë gjatë muajve korrik, gusht dhe shtator, në një periudhë prej më të vështirave të pandemisë COVID-19 në Kosovë, të karakterizuar me shpërndarje të madhe të variantit Delta dhe Delta Plus të SARS COV-2, e cila arrin shifrën rekorde më 21 gusht, kur brenda një 24 orësh, IKSHPK regjistroi 2.279 raste pozitive të COVID-19. Epilogu më i keq brenda një 24 orësh ndërkaq sa i përket rasteve fatale ishte data 29 gusht, kur janë regjistruar 36 vdekje nga COVID-19 në Kosovë.

Kjo ecuri kaq e ashpër e virusit nga fundi i qershorit për të vazhduar në korrik e gusht, ndikoi në ngritjen e shkallës së vaksinimit, krahas fushatës, ashtu që për koincidencë në ditën kur janë shënuar më së shumti raste të COVID-19, po atë ditë janë dhënë më së shumti vakcina (22.486 brenda një dite). Ky ritëm i

vaksinimit ka vazhduar edhe në shtator, duke kulmuar me numrin më të lartë të vaksinave të administruara brenda një muaji, 503. 000, një rekord ky për kokë banori, jo vetëm për Kosovën, por edhe për Rajonin dhe me gjerë (më shumë se ¼ e popullsisë e vaksinuar brenda një muaji!).

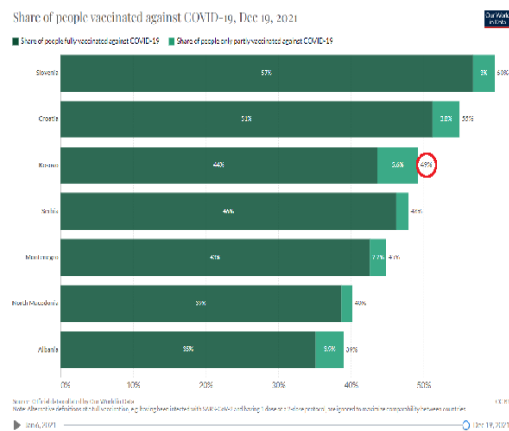
Megjithatë, në tetor ritmi i vaksinimit do të bie, duke qenë që një pjesë e konsideruar e popullatës kishin marrë një dhe dy doza, situata epidemiologjike rezultoi të jetë më e qetë se kudo tjetër pas valës së ashpër të korrikut e gushtit, ndërsa fushatet vetdijesuese u dëshmuat që prodhojnë efekte pozitive, përkundër ndikimit negativ të teorive konspirative kundër vaksinave të shpërndara në popullatë, lodhjes pandemike si të profesionistëve shëndetësor, ashtu edhe të popullatës dhe ndonjëherë, me sa duket edhe mbingarkesës me informacione rreth COVID-19 dhe vaksinimit, para së gjithash, me informacione të pa verifikuar dhe nga burime të pa sigurta, që kanë krijuar në shumë raste konfuzion dhe kanë zbehur besueshmërinë e popullatës në vakcina.

Duke ngritur hap pas hapi Kosovën në mesin e vendeve me një shkallë solide të vaksinimit kundër COVID-19, në të njëjtën kohë janë parandaluar shumë vdekje.

Doza përforcuese dhe doza e tretë

Karakteristikë e vaksinimit kundër COVID-19 në Kosovë është se pas fazës së parë gjatë të cilës ka pasur numër shumë të kufizuar të dozave në dispozicion, me fillimin e vaksinimit masiv, është arritur që shpejt, të vaksinohen kategoritë prioritare dhe të avancohet me vaksinimin drejt grup-moshave më të reja.

Deri më 9 dhjetor, kur në Kosovë ka filluar administrimi i dozës përforcuese dhe dozës së tretë, vaksinimi ka qenë i lejuar për të gjitha grup-moshat mbi 12 vjeç e lart, derisa fëmijët e moshës 12 -15 vjeç me indikacione shëndetësore (me vaksinën Pfizer) është lejuar të vaksinohen që nga muaji gusht, me qëllim të mbrojtjes së shëndetit të tyre përmes vaksinimit, sikurse edhe i shtatzënave dhe lehonave.

Për më pak se nëntë muaj, falë planeve të hartuara e përditësuara me kohë, sigurimit të vaksinave të mjaftueshme, ngritjes së resurseve humane dhe kapaciteteve për ruajtjen e vaksinave, punës së palodhshme të ekipeve të vaksinimit të mbikëqyrura

nga Ekipi menaxhues dhe udhëhequr nga Komiteti për imunizim, është arritur që në Kosovë, qytetarëve t'u mundësohet vaksinim me qasje të lehtë në çdo komunë, pa terminë dhe pa pritje për t'u vaksinuar, vaksinim përmes ekipeve mobile kudo që kërkohet, zgjedhje e vaksinës që dëshiron të merret dhe kombinim i tyre (AZ-Pfizer) si dhe regjistrim elektronik i të dhënave dhe gjenerim i kartelës së vaksinimit me QR code dhe standarde të larta të sigurisë.

Vaksinimi është zhvilluar mbështetur fuqishëm nga partnerët e MSh-së si OBSH, UNICEF-i, Banka Botërore, AQH, vullnetarët e Kryqit të Kuq dhe organizata të tjera kontribuuese.

Në gjithë këtë proces, Komiteti për imunizim kundër COVID-19, ka përditësuar informacionet e rregullta rreth vaksinimit, planet e vaksinimit, strategjitë e komunikimit dhe ka adresuar shqetësimet e komunitetit, duke zbatuar gjithmonë udhëzimet dhe rekomandimet e dala rreth vaksinimit nga organizatat ndërkombëtare si OBSH, ECDC dhe CDC.

Së fundi, OBSH dhe e ECDC kanë bërë të ditur se vaksinimi kundër COVID-19 ka parandaluar të

paktën 469 mijë vdekje të moshës 60-vjeç e më lart në Evropë, sipas studimit të përbashkët të Zyrës së OBSH në Evropë dhe Qendrës Evropiane për Parandalimin dhe Kontrollin e Sëmundjeve (ECDC). Studiuesit, duke përdorur numrat javor të vdekjeve të raportuara në grup-moshë në fjalë, llogaritën se sa njerëz do të kishin vdekur pa vakcina. Më pas i krahasuan këto parashikime me humbjet e jetëve në periudhën dhjetor 2020-dhjetor 2021. Kështu, arritën në përfundimin se të paktën 469 mijë persona të moshës 60-vjeç e më lartë ishin shpëtuar nga vaksinat dhe se pa vaksinim ky numër në Evropë do të dyfishohej.

Në Kosovë, nuk është bërë ende ndonjë studim i një natyre të tillë, por është evident fakti se sa më shumë që është rritur numri i të vaksinuarve, aq më shumë ka rënë numri i rasteve me COVID-19 dhe numri i vdekjeve. Me fjalë të tjera, përmes vaksinimit edhe në Kosovë janë shpëtuar shumë jetë, përkundër të gjitha sfidave që e kanë shoqëruar këtë proces.

Literatura:

<https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2021/05/Plani-i-veprimite-per-vaksinimin-e-qytetareve-ne-mase-me-vaksinene-kunder-COVID-19.pdf>

<https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2021/02/Plani-Shtetror-i-Vaksinimit-kunder-Covid-19.pdf>

<https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>

ZINXHIRI I FTOHTË

Një nga parakushtet kryesore për të siguruar vaksinat kundër COVID-19 ka qenë edhe sigurimi i Zinxhirit të ftohtë të ruajtjes së vaksinave.

Para fillimit të vaksinimit, Kosova ka pasur zinxhir të ftohtë në 3 nivele, ku Qendrat Kryesore të Mjekësisë Familjare (QKMF) në secilën prej 32 komunave ofrojnë nivelin e dytë për ruajtjen e vaksinave. 32 QKMF-të kanë kapacitet të mjaftueshëm për t'i ruajtur vaksinat kundër COVID-19 në 2-80C, ose -15 deri -250C, krahas vaksinave rutinë dhe SIA. Por, as IKSHPK dhe as QKMF-të nuk kishin kapacitete për ruajtje të vaksinave në -60 deri në -86oC.

Për këtë qëllim, MSh, në janar 2021 ka blerë përmes huamarrjes nga Banka Botërore shtatë frigorifer me ngrirje (-86 gradë celzius) secili përafërsisht me 600 litra kapacitet, të cilët janë në dispozicion për t'i ruajtur vaksinat Pfizer/BioNTech për më shumë se 60% të popullatës së përgjithshme. Me këtë rritje të kapaciteteve për ruajtje ultra të ftohtë të vaksinave, Kosova kishte përmbushur standardet e Zinxhirit të ftohtë që ishte parakusht për secilin shtet për të siguruar vakcina, para së gjithash vakcina që ruhen deri në -70 gradë siç janë vaksinat Pfizer/BionTech, që është vakcina më e përdorur në Kosovë kundër COVID-19.

MONITORIMI I EFEKTEVE ANËSORE PAS VAKSINALE

Me qëllim të monitorimit të efekteve anësore pas vaksinale, në mars 2021 MSh ka themeluar Komisionin për definim e efekteve pasvaksinale për vaksinën anti-COVID-19. Ky komision ka bërë monitorimin e efekteve efekteve të padëshiruara pas imunizimit me vaksinën anti-COVID-19, raportimin dhe analizën e tyre.

Komisioni përbëhet nga anëtarë nga Ministria e Shëndetësisë, Programi Kombëtar i Imunizimit, IKSHPK, AKPPM dhe specialistë shëndetësor të fushave relevante. Për raportimin dhe hetimin e efekteve të padëshiruara pasvaksinale (EPPV) përdoret Manuali për mbikëqyrjen e EPPV i zhvilluar nga IKSHPK.

Nga fillimi i punës së Komisionit në mars 2021 deri me 23.12.2021 janë mbajtur 27 takime dhe janë raportuar nga koordinatorët e cilësisë 128 raporte/raste, nga të cilat vetëm një është klasifikuar si efekt anësor pasvaksinal më serioz.

Në bazë të raporteve vërehet që janë femrat që më shumë kanë përjetuar shqetësimet pasvaksinale (85 raste) kundrejt meshkujve (43 raste). Sipas moshës raportimet përfshijnë moshat nga 16 vjeç deri në 78.

Nga efektet anësore më të shpeshta të raportuara janë temperatura (58), marramendja (39), kokëdhimbja (24), skuqja në vendin e injektimit (15), kruarje (12), lodhje (10), vjellje (10), sinkopë (5) etj.